

(druga pol. XI. st. i prve godine XII. st.) u arhitekturi i skulpturi. Razgraničio je, također, pojmove »starohrvatske« i »predromaničke« umjetnosti koji su se upotrebljavali kao sinonimi ili kao umjetnička anti-nomija, premda je prvi pojam kulturnopov. a drugi stilsko-umjetnički.

Pobijajući općenito uvriježeno mišljenje da je predromanička arhitektura »primitivna«, osebujnu teoriju razvio je M. Pejaković razlikujući jednostavnost pa i nespretnost izvedbe majstora graditelja od savršeno konstruiranih i proporcioniranih projekata čiji su autori iz redova učenih benediktinaca. Uz to je tezom o arhitektonskom objektu kao *gnomonu* (mjeracu vremena) pokušao nepravilnosti u tlocrtu i elevaciji sakralne građevine izvesti i protumačiti iz specifičnih uvjeta lokacije: kao rezultat putanje Sunca tijekom dana i godine radi korištenja sunčane svjetlosti u liturgijske svrhe (dnevne molitve i crkveni godovi) na scenografski način. J. Stojić proveo je sustavnu reinterpretaciju romaničke skulpture (istarska radionica pulske komunalne palače, Radovan), a iskapanjem dubrovačke katedrale (odn. njezine ranosrednjovj. faze) unio izmjene u povijest urbanoga razvoja Dubrovnika. R. Ivančević strukturalnom analizom antologijskih djela revalorizira arhitekturu rane renesanse (srednjodalmatinska škola) i zagrebačke škole arhitekture 30-ih god. XX. st. u eur. kontekstu, kao i interpretaciju »mješovitih« stilova: gotičko-renesansnog Jurja Dalmatinca i funkcionalističko-organičkog S. Planića; objavio prvi sintezni pregled razvoja umjetnosti na cjelokupnom tlu Hrvatske od prapovijesti do I. svj. r. (»Umjetničko blago Hrvatske«, 1986).

Od stručnjaka izvan Hrvatske vrijedan je doprinos V. Đurića o dubrovačkoj slikarskoj školi (1964), temeljen na arhivskim podacima, te Stanka Kokole o renesansnoj skulpturi.

Osobitu su važnost za teorijsko propitivanje fenomena i problema hrv. povijesti umjetnosti imale velike izložbe i njihovi katalozi: Srednjovjekovna umjetnost Jugoslavije u Parizu (M. Prelog, K. Prijatelj); Slikarstvo XIX. stoljeća (Galerija suvremene umjetnosti); Minijatura, Hrvatski narodni preporod, Kultura pavlina u Hrvatskoj, Od svagdana do blagdana, Fotografija u Hrvatskoj (MUO); Riznica zagrebačke katedrale, Sto godina Strossmayerove galerije, Blaž Jurjev Trogiranin, Zlatno doba Dubrovnika, Sjaj zadarskih riznica, Sveti trag (Muzejski prostor); Kritička retrospektiva »Zemlje«, Nadrealizam u hrvatskoj likovnoj umjetnosti, Ekspresionizam i hrvatsko slikarstvo, Kubizam i hrvatsko slikarstvo, Realizmi dvadesetih godina i hrvatsko slikarstvo (Umjetnički paviljon) i dr.

Velik broj hrv. povjesničara umjetnosti posljednjih se desetljeća specijalizirao za pojedino razdoblje, stil ili tipografiju spomenika, primjenjujući u interpretaciji uglavnom međunarodno važeće metode. Tako u kasnoant., ranokršč. i predromaničkoj umjetnosti T. i J. Marasović (Dioklecijanov palača, tipologija spomenika, revitalizacija), D. Jelovina, P. Vežić, I. Fisković (izvangradski teritorij), Ž. Rapanić (pregled), M. Jurković (arhitektura i liturgija); u romanici: D. Kečkemet, D. Domančić, J. Belamarić, N. Jakšić, M. Jurković, I. Babić (proširenje istraživanja života u mikro regiji), I. Fisković (slikarstvo), A. Badurina (minijatura); u gotici: L. Beritić, A. Deanović (S Hrvatska), I. Fisković (skulptura), J. Belamarić, Z. Demori-Staničić, A. Horvat (pregled u S Hrvatskoj), Z. Horvat (projek-tiranje), I. Matejčić (Istra); u renesansi: M. Planić-Lončarić (planirana naselja Dubrovačke republike), N. Grujić (dubrovačka ladanjska arhitektura), I. Fisković (skulptura), A. Horvat i L. Dobronić (renesansa u S Hrvatskoj); u baroku: D. Baričević (skulptura), Đ. Cvitanović (umj. topografija barokne arhitekture u S Hrvatskoj), V. Marković (integralna interpretacija razdoblja, zidno slikarstvo, zagorski barokni dvorci), I. Lentić, I. Lentić-Kugli; u XIX. st.: A. Simić-Bulat, M. Schneider, B. Kelemen (i grupa, slikarstvo XIX. st.), D. Kečkemet (Cassas, konzervator V. Andrić), N. Bezić-Božanić, A. Stagličić (klasicizam), V. Kružić-Uchytel (veliki majstori), I. Maroević (arhitektura), L. Dobronić (historicism), O. Maruševski (I. Kršnjavi), N. Grčević, M. Tonković (fotografija), V. Zlamalik (pišući o Čikošu-Sesiji razlučio secesiju i simbolizam), Ž. Čorak (revalorizacija historicizma, posebno H. Bolléa); XX. stoljeće: B. Kelemen, M. Peić, B. Gagro (skulptura moderne, Proljetni salon), I. Zidić (nadrealizam, apstrakcija, teorija umjetnosti), T. Maroević (odnos literature i likovnih umjetnosti, o Krleži, Lj. Babiću, C. Fiskoviću, G. Gamulinu i dr.), J. Uskoković (u monografiji o M. Račkom razradila pojam monumentaliz-

ma), J. Denegri (suvremeni fenomeni; sinteza izdanja Muzeja moderne umjetnosti u Beogradu), Ž. Čorak (D. Ibler i arhitektura 30-ih, problemi suvremene arhitekture), Ž. Domljan (arhitektura XX. st.), I. Maroević (zaštita spomenika, muzeologija), M. Šolman, A. Pasinović, E. Franković, M. Meštrović (teorijske postavke grupacije i pokreta nove tendencije, teorija dizajna), V. Tenžera (umjetnost svakodnevnog), Ž. Koščević, Z. Rus, Z. Maković, T. Premerl, V. Maleković (naiva kao izvorno slikarstvo), riječka grupa oko časopisa »Dometi«, i brojni drugi.

Teorijske probleme estetike razvijao je Z. Posavec (studija o estetici u Hrvata), a J. Damjanov o metodici likovnog odgoja.

LIT.: G. Gamulin, Istraživanja povijesti umjetnosti 19. i 20. stoljeća u Hrvatskoj, ŽU, 1971, 15–16. — R. Ivančević, Ljubo Karaman, Peristil, 1971–72, 14–15. — Grupa autora, Sto godina nastave povijesti umjetnosti i arheologije na zagrebačkom sveučilištu (1878), Radovi OPU, 1981, 7. — O. Maruševski, Iso Kršnjavi kao graditelj, Zagreb 1986. — R. Ivančević, Ljubo Karaman — mit i stvarnost, Radovi IPU, 1987, 11. — Isti, Milan Prelog i teorija o pasivnoj i aktivnoj negaciji antike, u: Milan Prelog, Između antike i romanike, Zagreb 1994. — T. Stahuljak, Đuro Szabo — djelo jednog života, Zagreb 1995. R. Ić.

ZNIDARČIĆ-CVITIĆ, Ivančica → CVITIĆ-ZNIDARČIĆ, IVANČICA

ZORKOVAC, selo uz Kupu između Karlovca i Ozlja. Jednokatni dvorac pravokutna tlocrta, s devet prozorskih osi na gl. pročelju, ima obilježja kasnoga baroka. Na zaglavnome kamenu portala uklesan je lik granatke jabuke (šipka), a isti se motiv ponavlja u sredini intarzirana parketa u gl. prostoriji dvorca. Osim koso kovanih prozorskih rešetki, osobito se ističu rokoko motivi na vratima pojedinih prostorija. Nakon mnogih vlasnika danas pripada Arhivu Hrvatske.

LIT.: E. Laszowski, Grad Ozalj i njegova okolica, Zagreb 1929, str. 9–10. — M. Vajdić, Po dragom kraju, ozaljsko područje, Kaj, 1976, 9–11, str. 57. — M. Kruhek, Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja, Karlovac 1993. M. Kru.

ZORMAN, Josip, slikar (Velika Kopanica kraj Đakova, 26. II. 1902 — Zagreb, 1. X. 1963). Studirao na Akademiji u Zagrebu 1921–24. Usavršavao fresko-slikarstvo kod J. Kljakovića 1925; pod utjecajem njegova stila naslikao je zidnu kompoziciju *Scena iz života Sv. Franje Asiškoga* u Kapucinskome samostanu u Osijeku (1928). U Osijeku živi 1927–37. i slika u duhu realizma, ekspresionizma i konstruktivizma (*Portret rođake*, oko 1930; *Portret Bogdana Stojasavljevića*, oko 1930; *Osječka zimska luka u snijegu*, oko 1935). Samostalno je izlagao u Zagrebu 1935 (s keramičarkom M. Plazzeriano). Iste godine naslikao je ikonostas u crkvi u Mirkovcima kraj Vinkovaca. Poslije II. svj. r. bavi se u Zagrebu pedagoškim radom s lik. amaterima. — Izložba njegovih djela bila je u Osijeku 1985.

LIT.: J. Ambruš, Josip Zorman, Osijek 1985.

O. Šr.

ZOROJA, Stipo, slikar (Livno, 24. I. 1950). Završio Višu školu za telekomunikacije u Sarajevu. U slikarstvu samouk. Slika motive iz svakodnevnoga života i krajolike s naglašenim zanimanjem za fantastično (*Mrtva priroda*, 1989; *Livanjski krajolik*, 1991). — Samostalno izlagao u Livnu, Sarajevu, Murteru, Kupresu, Vodicama, Šibeniku, Splitu i Hamburgu.

LIT.: D. Kečkemet, Stipo Zoroja (katalog), Split 1990. — P. Roca, Stipo Zoroja (katalog), Šibenik 1993. D. Hć.

ZOTTER, Eduard, austr. arhitekt (Beč, 18. III. 1857 — 19. XII. 1938). Studirao u Beču na Visokoj tehničkoj školi i na Akademiji kod F. Schmidta. Sudjelovao u pregradnji zvonika katedrale u Splitu i na obnovi bazilike Eufrazijane u Poreču.

ZRIN, selo JZ od Hrvatske Kostajnice. Na zaravni brijega nalaze se ruševine utvrđenoga grada, što se spominje od poč. XIV. st. u posjedu Babonice; poslije su ga držali Toti, a od 1347. Šubići, koji su po njemu nazvani Zrinski. Od 1577. do kraja XVII. st. grad je u rukama Turaka; napušten u poč. XIX. st. Vanjske zidine golema burga (150×40 m) opasuju zaravanak u obliku nepravilne pačeturine. Iz njih se izdiže četverostrana obrambena kula uz ulaz. I unutrašnje su zidine bile pojačane dvjema kulama. Ostaci burga su neznatni. — Ostaci gotičke, 1726. barokizirane župne crkve Sv. Križa (spaljena od Turaka 1737) danas su potpuno nestali. Imala je u gotičkome poligonalnome svetištu konzole geometrijskih oblika, kameno svetohranište i sjedala te šiljasti trijumfalni luk. — Poviše burga stoji ruševine gotičke crkve Marije Magdalene, građene od klesanaca, koja ima potpurne, šiljasti trijumfalni luk, prozore s kružištem, kamena sjedala, nišu, rozetu, gotički dovratnik (nadgrobna ploča s grbom Zrinskih iz 1594. sada je u franjevačkome samostanu u Hrvatskoj Kostajnici).

LIT.: I. Kukuljević, Zrinski i njegovi gospodari, Zagreb 1883. — P. Leber, Povijesne crte nekijh župa u bivšoj Bansknoj krajini, Zagreb 1912, str. 39–44. — G. Szabo, SG, str.